

В І Д Г У К
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Волкової Наталії Павлівни
на дисертацію
Дерстуганової Наталі Вікторівни
«Формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до
комунікативної взаємодії у професійній діяльності»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної
освіти

Своєчасність і перспективність проблеми даного дисертаційного дослідження обумовлена докорінною зміною державної політики щодо релігії, поверненням суспільства до духовних цінностей, що базуються на релігійному світогляді. Закон України «Про вищу освіту» Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., Концепція вищої духовної освіти Української Православної Церкви зазначають, що на сьогодні професія фахівця спеціальності «Богослов'я (теологія із зазначенням конфесії)» вимагає від її представників наявності високого рівня володіння основами комунікативної взаємодії, досягнення взаєморозуміння в спілкуванні, передбачення можливих комунікативних бар'єрів під час взаємообміну інформацією, моделювання процесу спілкування, збагачення комунікативного досвіду тощо.

У зв'язку із зазначеним, дисертаційне дослідження Дерстуганової Наталі Вікторівни є цілісним дослідженням у вітчизняній педагогічній науці, яке на науково-теоретичному, практичному та методичному рівнях розкриває проблему формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності та демонструє глибоке розуміння автором сучасних підходів до підготовки зазначених фахівців.

Дисертанткою чітко визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету, гіпотезу й відповідно завдання дослідження, обґрунтовано вибір методів пошукової роботи. Слід зазначити, що всі компоненти наукового апарату

повністю корелюють між собою. Вважаємо, що формулювання головних методологічних характеристик роботи є цілком логічним, кваліфікованим та виваженим конструктом, який заслуговує на схвалення та має наукову цінність. Не можна оминати увагою й доцільне обрання методів дослідження, їх відповідність завданням, що вирішувалися у процесі роботи.

Зупинимось на конкретних результатах дисертаційного дослідження Дерстуганової Наталі Вікторівни більш детально.

Аналіз роботи засвідчує беззаперечну наукову новизну та практичну значущість роботи. Безсумнівною є успішно реалізована дисертанткою спроба на основі аналізу психолого-педагогічної, богословської та філософської літератури з'ясувати генезу й зміст понять «комунікація», «взаємодія», «комунікативна взаємодія», «спілкування», «формування готовності», «теолог», «богослов», «богослов'я»; розкрити історико-філософські та богословські витоки проблеми комунікативної взаємодії, теоретико-педагогічні уявлення про характер і особливості професійної діяльності теолога.

Схвалення потребує погляд здобувачки на феномен «*готовність майбутнього бакалавра з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності*», що презентується в роботі як інтегрована якість особистості, що включає в себе мотиваційно-цільовий, когнітивно-операційний та особистісно-рефлексивний компоненти як сукупність цінностей, мотивів, чеснот, професійних компетентностей, сформованих мовленнєвих стратегій. Дана готовність забезпечує здатність фахівця до розв'язання спеціалізованих комунікативних завдань та практичних проблем у галузі релігії.

Вагомим здобутком Наталі Вікторівни вважаємо обґрунтування структурних компонентів готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності. Авторка доводить, що компонентно-структурний склад досліджуваної готовності являє собою єдність *мотиваційно-цільового* (морально-ціннісне ставлення до обраної

професії; усвідомлення значущості комунікативної взаємодії для кваліфікованого виконання професійних обов'язків; внутрішня духовна мотивація; необхідність проповідування для пробудження віри; стійка потреба в пошуку комунікативної стратегії вирішення професійних ситуацій та завдань; потреба в досягненнях); *когнітивно-операційного* (володіння основними методами науково-богословських досліджень; наявність знань щодо видів комунікативної позиції та засобів встановлення комунікативної рівноваги у професійній взаємодії, комунікативних бар'єрів та видів конфліктних ситуацій у професійній діяльності теолога, методи й стратегії управління ними; уміння психологічно стимулювати комунікативну активність учасників взаємодії, «вирівнювати» емоційне напруження в бесіді, долаючи психологічні бар'єри в спілкуванні; готовність діяти в нестандартних ситуаціях, нести моральну та соціальну відповідальність за прийняті рішення) та *особистісно-рефлексивного* (здатність використовувати теологічні знання в процесі власного духовно-морального розвитку; чуйне, уважне, дбайливе ставлення до людини як до образу та подоби Божої; втілення в життя двоєдиної заповіді Господа про любов; уміння демонструвати переконання, зберігаючи повагу та любов до людини, яка має протилежні погляди; усвідомлення мотивів поведінки; самооцінка власних вчинків; стійкість поведінки) компонентів.

Вважаємо подану характеристику основного феномену дослідження цілком обґрунтованою, логічною, такою, що створює передумови для проведення експериментальної частини дослідження й забезпечення його вірогідності.

Наталією Вікторівною чітко й методологічно впевнено розроблено, науково обґрунтовано й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови, реалізація яких була спрямована на готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Особлива авторська увага була прикута презентації організаційно-педагогічних умов а саме: орієнтація викладачів закладів вищої освіти на посилення спрямованості гармонійного духовного зростання майбутніх теологів шляхом утвердження та зміцнення в них добродетельності; інтеріоризація ціннісного ставлення студентів-теологів до комунікативної взаємодії на рефлексивній основі; створення комунікативно орієнтованого освітнього середовища, спрямованого на формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії через вплив вербальних, невербальних та інформаційно-комунікаційних засобів; забезпечення оптимальної суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу шляхом активізації в аудиторній, позааудиторній роботі та виробничій практиці механізмів особистісно-професійного саморозвитку.

Результативність упровадження запропонованих організаційно-педагогічних умов забезпечено розробленням і теоретичним обґрунтуванням структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності, що структурована за теоретико-методологічним, змістово-функціональним і результативним блоками. Цікавою науковою ідеєю вважаємо представлення в моделі *методів* (модифікації ділових ігор; навчальні дискусії; система тренінгових вправ; синквейни; метод проєктів; система навчально-творчих, проблемних завдань (завдання, що вимагають мнемічного відтворення даних, складних розумових операцій, завдання-проблеми, завдання-антиномії, завдання на розроблення алгоритмічних та евристичних розпоряджень, завдання на розвиток комунікативності)); *форм* (лекції-дискусії; лекції-удвох; семінар-дискусія, семінар-взаємонавчання, семінар-колоквіум, семінар-прес-конференція, семінар-дослідження, підсумковий (синтетичний) семінар; практики; майстер-класи, контрольні заходи)) і *технологій навчання* (технології особистісно орієнтованого, колаборативного, контекстного, кооперативного й

продуктивного навчання), що вимагали експериментальної перевірки.

До переваг роботи Наталі Вікторівни можна віднести її безсумнівне практичне значення, яке полягає в тому, що авторкою вдосконалено зміст виробничих практик, розроблено й упроваджено в освітній процес змістові модулі: «Історичні й культурні традиції православного християнства»; «Значення впливу православного християнства на формування культурних традицій українців»; «Розуміння поняття «спілкування» в Старому й Новому Заповітах», «Живе Богоспілкування як мета богослов'я»; «Апологетика як жанр релігійної комунікації»; «Дар слова як образ Слова Іпостасного», «Мовний етикет у міжрелігійній та міжкультурній комунікації», «Мовний етикет інтернет-спілкування», «Мовний етикет телефонної розмови», «Ділове листування»; розроблено авторський спецкурс «Основи комунікативної взаємодії теологів у професійній діяльності»; упроваджено програму науково-методичної підготовки викладачів ЗВО до формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Цілком підтримуємо Н.В. Дерстуганову її прагненні ретельно представити емпіричну частину дослідження, яка видається нам досить об'ємною й цілком логічною. Імпонує детально розроблений і вдало проведений педагогічний експеримент, зокрема формувальний етап, у межах якого логічно простежується зв'язок теоретичних ідей зі способами їх практичної реалізації. Представлені результати свідчать, що внаслідок запровадження організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності суттєво зменшився відсоток студентів з низьким рівнем сформованості досліджуваного феномену (з 39,61% до 14,70%) й суттєво збільшилися відсотки студентів ЕГ з високим рівнем (приріст становить 11,05%). За допомогою *t*-критерію Стьюдента авторкою виявлено статистично значущі відмінності у розподілах рівнів готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності КГ та

ЕГ на рівні значущості $p \leq 0,05$. Зазначаємо коректність у проведенні та інтерпретації результатів експерименту.

На підставі висвітленого можна констатувати, що всі завдання дослідження автором ретельно проаналізовані, його результати ґрунтовно перевірені достовірними сучасними методами дослідження; основні положення роботи якісно аргументовані й підкріплені посиланнями на відповідні джерела; висновки, представлені у дисертації, свідчать про цілісність і логічну завершеність дослідження та відповідають поставленим завданням.

Аналіз представлених матеріалів (дисертація, автореферат, статті за темою дисертації, матеріали щодо апробації результатів) свідчить про наукове сумління та глибокі теоретичні знання дисертантки, досконале володіння методами дослідження.

Джерельна база достатня для всебічного дослідження проблеми і свідчить про наукове сумління автора.

Викладення теоретичного, емпіричного, дослідного матеріалу відповідає темі дисертаційного дослідження, його об'єкту, предмету, меті. Дисертаційна робота чітко структурована. Висновки, представлені в дисертації, свідчать про цілісність і логічну завершеність дослідження та відповідають поставленим завданням. Автореферат дисертації цілком відображає її зміст.

Підсумовуючи, зазначаємо, що представлена дисертація є самостійним, завершеним науковим дослідженням, бо залишає за собою добре апробований, експериментально перевірений потужний інструментарій формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності, який можна застосувати для будь-якої ланки системи професійної освіти.

Разом з тим, ґрунтовний аналіз матеріалів дисертаційної праці Наталі Вікторівни Дерстуганової дозволяє висловити деякі побажання і в певній мірі дискусійні зауваження і судження.

1. Перш за все, враховуючи специфічність представленого дослідження, та відносно нещодавнє повернення теології в український освітній простір, бажано було б більш детально окреслити, що саме в освітньому процесі фахової підготовки майбутніх богословів залишається незмінним, згідно з традицією православних духовних шкіл, а які теоретичні й методичні вдосконалення можливі.

2. З огляду на процес євроінтеграції, що триває в Україні, автору слід було б звернутися до аналізу наукових праць зарубіжних учених, у яких накопичено чимало корисних ідей та рекомендацій щодо вирішення досліджуваної проблеми, та зарубіжного досвіду з підготовки майбутніх бакалаврів з теології.

3. Аналіз теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутнього бакалавра з теології був би більш повним, якби дослідниця надала об'єктивну критичну оцінку реального сьогоденного стану богословської освіти в українській вищій школі. Вважаємо, що доцільно було б проаналізувати зміст освітньо-професійних програм та навчальних планів підготовки цих фахівців в інших закладах освіти з позицій наповнення дисциплінами професійно-комунікативної спрямованості. Це дозволило б підсилити актуальність теми і необхідність вирішення даної проблеми.

4. Враховуючи, що професійна комунікативна взаємодія бакалаврів з теології, відповідно їх особливої місії, відбувається на різних рівнях взаємодії, бажано було б більше уваги приділити визначенню особливостей її прояву в професійній діяльності (із вірянами, священнослужителями, представниками інших релігій, тощо).

5. Вважаємо, що при інтенсивному поступі інформатизації суспільства, було би доцільним приділити більше уваги впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій під час викладання обов'язкових та вибіркового дисциплін циклу професійної підготовки.

Проте, зроблені зауваження не зменшують наукового значення

дисертаційного дослідження і не впливають на його беззаперечну позитивну оцінку. Рецензована дисертація є самостійною завершеною науковою працею. На підставі проведеного аналізу можна констатувати, що результати мають наукову новизну, теоретичну й практичну значущість, є важливими для педагогічної науки.

Отже, правомірно зробити загальний висновок про те, що дисертація «Формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності» за актуальністю, змістом, одержаними результатами, обсягом і оформленням відповідає профілю спеціалізованої вченої ради, відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій, а саме пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно постанов Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), що дає підстави для присудження Дерстугановій Наталії Вікторівні наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та психології
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

 Н.П. Волкова

Підпис

д. пед. н., проф. Волкової Н.П.
ЗАСВІДЧУЮ

Вчений секретар
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»
доктор педагогічних наук, професор

С.П. Кожушко

